

Marcin Wakar

"650-lecie Olsztyna - zanim powstało miasto" : sprawozdanie z konferencji

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 615-617

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marcin Wakar

„650-lecie Olsztyna — zanim powstało miasto”. Sprawozdanie z konferencji

Jubileusz sześćsetpięćdziesięciolecia Olsztyna stał się okazją do podsumowania ostatnich badań prowadzonych nad dziejami miasta. W związku z okrągłą rocznicą Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM oraz Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego podjęli się organizacji konferencji zatytułowanej: „650-lecie Olsztyna — zanim powstało miasto”, która odbyła się 25 września 2003 r. w sali odczytowej OBN. Gośćmi i prelegentami konferencji byli przede wszystkim archeolodzy oraz historycy z Olsztyna i Warszawy. Przybyłych powitali uroczystie prof. dr hab. Stanisław Achremczyk (OBN, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) oraz dr Mirosław J. Hoffmann, (Muzeum Warmii i Mazur), wygłaszając równocześnie krótkie wprowadzenie do tematyki. Organizatorzy zapowiedzieli także, że materiały z konferencji zostaną opublikowane. Następnie odczytano list wojewody warmińsko-mazurskiego Stanisława Szatkowskiego, podkreślający wagę tego typu spotkań.

Obrady odbywały się w dwóch sesjach. Przedpołudniowej przewodniczyła mgr Włodzimiera Ziemińska-Odojowa (Muzeum Warmii i Mazur). W jej trakcie wygłoszono pięć referatów. Po przerwie obiadowej odbyła się druga sesja, której przewodniczył mgr Romuald Odoj (Muzeum Warmii i Mazur). Na tę część obrad zaplanowano cztery referaty. Niestety swoje przybycie odwołał mgr Andrzej Rzempołuch (Muzeum Warmii i Mazur), który miał wygłosić referat zatytułowany: „Zamek kapituły warmińskiej i jego rola w systemie obronnym średniowiecznego Olsztyna”.

Autor pierwszego referatu, prof. dr hab. Jerzy Okulicz-Kozaryn (Uniwersytet Warszawski), we „Wprowadzeniu do problematyki” zaakcentował, że konieczne jest wzięcie pod uwagę nie tylko ziemi dzisiejszego Olsztyna, ale całego Pojezierza Olsztyńskiego. Przedstawił przegląd literatury dotyczącej tematyki archeologicznej regionu. Zaznaczył, iż nie był to teren zamknięty, lecz dzięki szlakom wodnym Łyny i Pasłęki skomunikowany z Półwyspem Sambijskim — terenem najzasobniejszym w bursztyn. Dodał, że znaleziska z cmentarzysk w Tumianach i Kielarach świadczą, iż Pojezierze Olsztyńskie mogło być fragmentem bursztynowego szlaku. Na zakończenie zaznaczył, że baza źródłowa jest wciąż jeszcze niepełna i niemożliwe jest stworzenie pełnej syntezy dziejów Pojezierza Olsztyńskiego.

Jako drugi wystąpił mgr Jarosław Sobieraj (Muzeum Warmii i Mazur), wygłaszając referat pt. „Osadnictwo epoki kamienia na Pojezierzu Olsztyńskim”. Na początku wyznaczył granice Pojezierza Olsztyńskiego oraz przedstawił charakterystykę terenu. Za pomocą rzutnika pokazał narzędzia łowców reniferów i omówił problem ich braku w tym regionie. Na podstawie znalezionej w Kortowie berła z poroża łosia, którego pochodzenie ustalono na 10 tys. lat p.n.e., umiejscowił w czasie przybycie pierwszych

osadników. Omówił też badania prof. Schilda, które prowadzone były w Tłokowie. W trakcie wykładu zaprezentował (za pomocą rzutnika) znaleziska archeologiczne z terenu Pojezierza Olsztyńskiego: topory kamienne, ceramikę i szpilki. Przedstawił także kulturę amfor kulistych i kulturę ceramiki sznurowej, która zamyka epokę kamienia.

W kolejnym wystąpieniu pt. „Pojezierze Olsztyńskie w I tysiącleciu p.n.e. — studium osadniczo-kulturowe” dr Mirosław J. Hoffmann (Muzeum Warmii i Mazur) wskazał na istnienie około tysiąca stanowisk archeologicznych nieomówionych w literaturze fachowej. Przedstawił zespół osadniczy w Worytach jako doskonały przykład osady hodowlanej i gospodarczej z wczesnego okresu epoki brązu. Przybycie Bałtów datował na wczesny okres epoki żelaza. Za pomocą rzutnika pokazał plan osady w Cerkiewniku — element kultury łużyckiej oraz stwierdził, że osada Olsztyn—Hermenau miała analogiczne walory obronne. Pod koniec wystąpienia stwierdził, że stan badań archeologicznych nad Pojezierzem Olsztyńskim jest niezadowalający.

Po półgodzinnej przerwie na kawę głos zabrał mgr Adam Cieśliński (Uniwersytet Warszawski). W swym wystąpieniu zatytułowanym „Prowincja świata gockiego — Pojezierze Olsztyńskie w okresie wpływów rzymskich (I—IV wiek n.e.)” zauważył, że pierwsze wzmianki o wpływach kultury rzymskiej na ziemiach dzisiejszej południowej Warmii znajdują się w kronice Łukasza Dawida. Dodał również, że dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. udostępniono uznane za zaginione zbiory Prussia Museum, które przez cały czas przechowywane były w Berlinie Wschodnim. W nich zawarte są wciąż badane spuścizny po archeologach tych ziem: Jacobsonie, Jankunie i Engelu. Następnie omówił występowanie cmentarzysk kultury wielbarskiej na terenie Pojezierza Olsztyńskiego, prezentując mapy wszystkich faz wpływów rzymskich. W swym wykładzie zajmował się głównie grobowcami i znaleziskami z nich pochodzącymi.

Na zakończenie sesji przedpołudniowej referat pt.: „Koniec wielkiej epoki — formowanie się wczesnośredniowiecznej kultury pruskiej na Pojezierzu Olsztyńskim” wygłosił prof. dr hab. Wojciech Nowakowski (Uniwersytet Warszawski). Omówił tzw. Grupę Olsztyńską w świetle badań Emila Hollacka i Karla Engela. Potem, za pomocą rzutnika, zaprezentował szczegółowy pokaz znalezisk z Wólki Prusinowskiej. Na podstawie eksponatów określił analogie do odkryć w Skandynawii, na Litwie i we Francji. Omówił też przyczyny zaniku Grupy Olsztyńskiej, zwracając uwagę, że jej przedstawiciele najprawdopodobniej nie wyginęli, lecz zasymilowali się z plemionami słowiańskimi, wybierając ich model kultury jako atrakcyjniejszy.

Zaraz po referacie odbyła się dyskusja podsumowująca obrady przedpołudniowe i ogłoszono przerwę obiadową.

Drugą część sesji rozpoczął wykład dr. hab. Grzegorza Białuńskiego (Ośrodek Badań Naukowych) zatytułowany „Pruskie związki terytorialno-osadnicze w dorzeczu środkowej Łyny”. Był to pierwszy tego dnia referat *stricte* historyczny. Białuński w swych badaniach oparł się wyłącznie na krzyżackich źródłach pisanych z XIV i XV w. Omawiając związki terytorialno-osadnicze, zwrócił uwagę, że związki terytorialne mają charakter niższorzędny, zaś związki plemienne wyższorzędny. Następnie scharakteryzował pojęcia „pole” i „lauks”. Potem umiejscowił pola pruskie na mapie obejmującej dawne komornictwo olsztyńskie i barczewskie — czyli terytorium jego badawczych zainteresowań. Przyznał, że swój referat w znacznej mierze oparł na pracach Marzeny Polakówny.

Kolejnym referentem w sesji popołudniowej był mgr Adam Mackiewicz (prywatna firma archeologiczna „Archeo-Adam”. W wykładzie zatytułowanym „Średniowieczny Olsztyn w świetle wykopalisk archeologicznych” omówił najważniejsze wykopaliska i odkrycia archeologiczne, jakich dokonano na terenie Starego Miasta w latach 1951—2003. W trakcie referatu zaprezentował dokumentację fotograficzną odkryć archeologicznych. Następnie przedstawił obraz średniowiecznego Olsztyna w świetle wykopalisk. Stwierdził, że dzięki nim udało się odtworzyć system fortyfikacji oraz uchwycić chronologiczne zmiany w zabudowie urbanistycznej miasta. Po tym referacie zaproszono gości i prelegentów na kawę.

Zaraz po przerwie głos zabrał ks. prof. dr hab. Alojzy Szorc (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski). W referacie zatytułowanym „Przywilej lokacyjny miasta Olsztyna — 1353 rok” opowiedział o różnicach pomiędzy prawem chełmińskim a lubeckim, na których lokowane były miasta diecezji warmińskiej. Następnie przedstawił pochodzenie Jana z Łajs i omówił jego status w mieście. Zastanawiał się również nad datą wykupienia ziem sołeckich przez samorząd miejski w analogii do innych miast kapitularnych. W dalszej części referatu odczytał (komentując) przywilej lokacyjny Olsztyna we własnym tłumaczeniu. Z ubolewaniem dodał, że pochodzi on z kopii, gdyż oryginał nie zachował się. Dodatkowo opowiadał o rozbudowie średniowiecznego Olsztyna.

Był to ostatni referat, zaś zaraz po nim rozgorzała żywa dyskusja, w której spierano się zwłaszcza na temat lokalizacji tzw. nowego miasta. Mgr Małgorzata Birezowska (Pracownia Archeologii i Konserwacji Zabytków w Olsztynie) zauważyła w odniesieniu do referatu ks. prof. dr. hab. Alojzego Szorca, że wykopaliska archeologiczne wskazują, iż tzw. nowe miasto rozwijało się w kierunku północnym, nie zaś wschodnim, jak twierdził ks. prof. Szorc. Do takich samych wniosków doszedł również mgr Adam Mackiewicz. W odpowiedzi ks. prof. Alojzy Szorc powołał się na źródła pisane, potem zaś stwierdził, że będzie miał na uwadze dokonania archeologów przy dalszych badaniach nad rozwojem średniowiecznego Olsztyna.

Konferencję zamknął mgr Romuald Odoj. W podsumowaniu nazwał wszystkich referentów historykami, bo choć archeologowie poszukują źródeł w ziemi, zaś historycy w źródłach pisanych, to wszyscy mają ten sam cel. Tak archeologom, jak i historykom zależy na jak najpełniejszej rekonstrukcji dziejów. Na koniec dodał, że konferencja potwierdziła, iż Olsztyn założony został na surowej ziemi, w której nie ma śladów osadnictwa sprzed XIV w.